ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXIII

series ***ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. CONSTANTIN C. PETOLESCU – Academia Română
RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
RADU BĂJENARU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
VASILE IARMULSCHI – Freie Universität Berlin, Institut für Prähistorische Archäologie
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
ANGELA SIMALCSIK – Academia Română, Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”, Iași
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacţie:
RADU OTA – redactor-șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacţie
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – secretar de redacţie
ADINA BOGDAN – membru
CRISTINEL FÂNTÂNEANU– membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondenţă:
MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

redactie@revista-apulum.ro

© 2026 MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 8701
ISSN-L – 2247 – 8701

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: RADU OTA
Traducerea şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN
Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor
Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE – *STUDIES AND ARTICLES*

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

COLIN P. QUINN, HORIA ION CIUGUDEAN, Archaeological Investigations and Radiocarbon Dating of the Multiperiod Settlement at *Stremț – Fabrica de Alcool*
Investigații arheologice și datarea radiocarbon a așezării pluristratificate de la Stremț – Fabrica de Alcool…….. 1

CAROL KACSÓ, Descoperiri de metale din epoca bronzului în Depresiunea Baia Mare (II)
Bronze Age Metal Discoveries in Baia Mare Depression (II)……. 21

GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, AURELIAN RUSU, Săpături arheologice preventive din anul 2016 în situl de la Micești – *Cigașe* (Mun. Alba Iulia)
Rescue Archaeological Excavations in 2016 at the Micești – Cigașe Site (Alba Iulia Municipality) 61

AUREL RUSTOIU, ANDREEA DRĂGAN, MARINA MUSTEAȚĂ, ADRIAN CĂTĂLIN CĂSĂLEAN, BOGDAN LĂPUȘAN, FLORIAN BOIȘTEANU, Templele pierdute ale cetății dacice de la Căpâlna
The Lost Temples of the Dacian Fortress at Căpâlna…….. 89

IVAN ILIĆ, ANDREA MARIANI, The Ancient Sling
Praștia antică..... 115

DAN ANGHEL, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, Olarii romani de la Apulum în prima jumătate a sec. al II-lea p.Chr. (partea I)
Roman Potters From Apulum in the First Half of the Second Century AD (Part I) ……. 139

GABRIEL ANDREICA, IOANA MĂRINCEAN, A Selection of Roman Ceramic Building Material Discovered in the Central Area of Potaissa
O selecție a materialului ceramic roman de construcție

descoperit în zona centrală a Potaissei..... 189
MARIAM SLIMOUN, Les archers palmyréniens: de Palmyre à l`armée romaine
Arcașii palmireni: din Palmyra în armata romană 213
GABRIEL CUSTUREA, GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Monede bizantine descoperite în împrejurimile sitului arheologic de la Tropaeum Traiani (Adamclisi, jud. Constanța)
Byzantine Coins Discovered in the Surroundings of the Archaeological Site of Tropaeum Traiani (Adamclisi, Constanța County)..... 255
ANCA MATIȘ, Un mormânt de incinerație din secolele VIII-IX descoperit la Alba Iulia
A Cremation Burial Dating to the 8th–9th Centuries Discovered at Alba Iulia…… 269
AUREL DRAGOTĂ, MONICA-ELENA POPESCU, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, VALENTIN DELEANU, Funerary Ceramics of the Čierna Type From the Necropolis of Alba Iulia – Stația de Salvare
Ceramica funerară de tip Čierna din necropola de la Alba Iulia – Stația de Salvare…… 291
AUREL DRAGOTĂ, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, MONICA-ELENA POPESCU, ALEXANDRU-OCTAV IONESCU, Luxury and Cult Objects of Byzantine Origin in Tenth-Century Funerary Contexts at Alba Iulia
Obiecte de lux și de cult de origine bizantină în contexte funerare din sec. al X-lea la Alba Iulia 303
ERGUN LAFLI, Two Silver Book Covers with Biblical Scenes From North-Western Cappadocia (Central Turkey)
Două coperte de carte din argint cu scene biblice din nord-vestul Cappadociei (Turcia centrală)..... 327

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAŢII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

SORIN ȘERBAN, RADU-ANDREI SEBENI, VALENTIN DELEANU, Restaurarea ceramicii dacice descoperită în context ritualic în cercetarea arheologică preventivă de la Alba Iulia – str. Cigaș, nr. 63
Restoration of Dacian Ceramics Discovered in a Ritual

Context During Preventive Archaeological Excavations at Alba Iulia, 63 Cigaș Street ……. 335

VARIA

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Despre colecții și colecționari (II). De la colecționarea numismatică la intermedierea transnațională a antichităților provenite din România. Talentatul „Dom' Profesor de la Cluj".
About Collections and Collectors (II). From Numismatic Collecting to the Transnational Brokerage of Antiquites from Romania. The Talented "Dom' Profesor From Cluj" ……..…. 347

RECENZII ŞI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Bordi Zsigmond Lóránd, *Repertoriul arheologic al județului Covasna*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2024, 630 de pagini..... 393
GEORGE BOUNEGRU, Ana Cristina Hamat, *Podoabe feminine din Dacia Romană. Cu privire specială la Dacia Superior*, Editura Cetatea de Scaun, 2024, 302 pagini, 63 de planșe color..... 401
RADU OTA, Silviu Ene, *Plastica de teracotă din Dacia (secolele II-III p.Chr.),* editura Cetatea de Scaun, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Târgoviște, 2025, 412 pagini, o hartă și 145 de figuri..... 407

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2025..... 411
SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor compartimentelor Restaurare Ceramică – Metal – Textile și Restaurare Piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2025..... 419

Lista autorilor…….....421

UN MORMÂNT DE INCINERAȚIE DIN SECOLELE VIII–IX DESCOPERIT LA ALBA IULIA

Anca MATIȘ
Centrul Cultural Palatul Principilor Alba Iulia

colegului Andrei Buta, plecat mult prea devreme dintre noi
Sit Tibi Terra Levis

Cuvinte-cheie: mormânt, incinerație, urnă, rit funerar, necropolă
Key words: grave, cremation, urn, funerary rite, necropolis

1. Introducere

Cercetarea arheologică preventivă a fost desfășurată în municipiul Alba Iulia, în sectorul de nord-est al sitului arheologic Apulum, pe un teren aflat pe strada Nicolae Titulescu, nr. 20, unde anterior fusese demolată o locuință[1].

Perimetrul cercetat este situat în zona de nord-est a așezării civile *Municipium Septimium Apulense* care s-a dezvoltat în jurul castrului legiunii a XIII-a Gemina, la aproximativ 500 m nord de *praetorium consularis* (palatul guvernatorilor Daciei) și la circa 400 m nord-est de castrul legionar propriu-zis. Conform încadrării legislative actuale, terenul investigat face parte din situl arheologic protejat „Așezarea civilă a castrului Legiunii XIII Gemina de la Apulum (sec. II–IV p.Chr.)”[2]. Având în vedere complexitatea vestigiilor descoperite, acest sector a fost denumit convențional „Domus II”, reflectând importanța și caracterul rezidențial al clădirilor romane identificate.

2. Cadrul geografic

Apulum a fost sediul legiunii a XIII-a Gemina, una dintre cele mai importante unități militare ale Imperiului, ceea ce explică dimensiunile castrului și gradul ridicat de urbanizare a zonei adiacente[3]. Așezarea civilă care s-a dezvoltat în apropierea castrului a dobândit statutul de *municipium* în timpul

[1] Intervenția a fost impusă de proiectul de construire a unui ansamblu de locuințe colective cu regim de înălțime P+2+M, în conformitate cu legislația privind protejarea patrimoniului arheologic. Informațiile au fost preluate din raportul cercetării arheologice preventive desfășurate în perioada 2020-2021 în municipiul Alba Iulia, str. Nicolae Titulescu, nr. 20. Cercetarea a avut-o ca responsabil științific pe dr. Anca Timofan (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia), iar din colectivul de cercetare a făcut parte și Andrei Buta‡.
[2] Sit de categoria A și sit de interes arheologic prioritar, Cod LMI: AB-I-m-A-00001.02.
[3] Moga 1985, p. 40.

domniei împăratului Septimius Severus, sub denumirea de *Municipium Septimium Apulense*[4].

Castrul roman Apulum, situat pe teritoriul actual al municipiului Alba Iulia, a reprezentat unul dintre cele mai importante centre militare și urbane ale provinciei Dacia în perioada romană. Poziția sa geografică, în Depresiunea colinară a Albei Iulia, pe malul stâng al râului Mureș, a oferit un cadru natural favorabil pentru amplasarea unui castru de mari dimensiuni și pentru dezvoltarea ulterioară a unui municipium[5].

Râul Mureș, cel mai important curs de apă din această regiune în ceea ce privește debitul și lungimea, a avut un rol esențial în modelarea reliefului și morfologiei culoarului care este caracterizat printr-o alternanță de dealuri domoale și lunci fertile, care au facilitat atât observarea și controlul militar al regiunii, cât și dezvoltarea agricolă a zonei[6].

Climatul temperat-continental al regiunii, cu veri calde și ierni relativ blânde, împreună cu solurile fertile ale luncii Mureșului, au contribuit la înflorirea unei economii locale mixte, bazate pe agricultură, meșteșuguri și comerț. Poziția centrală în cadrul provinciei Dacia a făcut din Apulum un nod esențial în rețeaua urbană și administrativă romană[7].

Terasele pe care s-au construit castrul și primele locuințe civile se situează în cadrul culoarului depresionar Alba Iulia-Turda, care se întinde pe aproximativ 110 km lungime și are o lățime variabilă între 5 și 10-20 km. Acest culoar face parte din Depresiunea Transilvaniei și este delimitat geografic de culoarul Orăștiei la sud, Munții Trascăului la vest, Podișul Târnavelor la est și Câmpia Transilvaniei la nord[8].

Castrul roman de la Apulum și cea mai mare parte a așezării de tip *canabae* – în special sectoarele sudic, vestic și nordic – au fost amplasate pe a treia terasă a râului Mureș, cunoscută și sub denumirea de Platoul Romanilor. În schimb, sectorul estic al așezării s-a dezvoltat pe prima terasă a râului. Pe lângă Mureș, zona Apulumului este străbătută de afluenții acestuia, râurile Sebeș și Ampoi, care contribuie la complexitatea hidrografică a regiunii[9] (**Pl. I/1-2**).

3. Rezultatele cercetării arheologice

Cercetările arheologice au identificat două clădiri romane (CL.I și CL.II), separate de un drum roman secundar, ceea ce indică existența unei zone urbane sau suburbane bine organizate. Clădirea principală (CL.I) este

[4] Oltean 2007, p. 170.
[5] Macrea 1969, p. 125.
[6] Ota 2012, p. 27.
[7] Oltean 2007, p. 16, Fig. 5.2.
[8] Ota 2012, p. 27.
[9] Ota 2012, p. 27.

interpretată ca o locuință romană de tip *domus*, cu curte interioară, portic de acces, camere de locuit și instalații de încălzire prin hypocaust, reflectând un nivel ridicat de confort și planificare arhitecturală. Locuința a cunoscut cel puțin două faze de construcție și modificare, fiind realizată prin tehnici constructive romane specifice și dotată cu spații destinate atât vieții cotidiene, cât și activităților domestice. A doua clădire (CL.II) a fost cercetată doar parțial, însă datele disponibile sugerează că era contemporană cu CL.I și făcea parte din același ansamblu construit. Numeroase gropi descoperite în zonă atestă activități desfășurate după utilizarea clădirilor, inclusiv intervenții care au afectat structurile romane și care au furnizat un bogat material arheologic. Între cele două clădiri a fost descoperit un strat de pietriș, aparținând probabil unui drum secundar.

În colțul sud-estic al suprafeței cercetate a fost identificată o descoperire izolată și semnificativă – un mormânt de incinerație databil în secolele VIII-IX, aparținând probabil unei populații slave. Groapa funerară conținea o urnă (oală borcan), strat de cenușă consistent și resturi cinerare, fiind dovezi ale unei reocupări târzii și sporadice a spațiului, la sute de ani după abandonarea clădirilor romane (**Pl. II/2**).

Întregul ansamblu documentat reflectă existența unei zone urbane romane rezidențiale bine structurate, activă începând cu a doua jumătate a secolului II p.Chr., cu modificări și intervenții în secolul III p.Chr., urmate de o perioadă de abandon, reocupare parțială și transformare profundă a spațiului în epoci ulterioare[10].

4. Descrierea complexului arheologic

În perimetrul notat cu C1 al cercetării arheologice descris de zidurile Z.7, Z.1b și Z.9 (**Pl. II/1**) la o adâncime de -1,80 m, într-un strat de pământ amestecat cu material tegular fragmentar din perioada romană (dărâmătura acoperișului clădirii romane) a fost identificat un complex cu marginile puternic arse. Acesta este de formă ovală cu o orientare N-S și are dimensiunile exterioare de 1,20 m (N-S) x 0,90 m (E-V), iar în interior are 0,97 (N-S) x 0,70 m (E-V) (**Pl. III; Pl. IV/1-3**).

Din punct de vedere stratigrafic complexul are marginea și baza puternic arse, de culoare portocalie și o crustă cu consistență mai dură. Pe latura sudică această margine este mai lată de aproximativ 20 cm, iar pe laturile vest și est, ea se subțiază, iar la capătul nordic nu se mai distinge. Baza are o grosime de 5-7 cm. În interiorul bordurii de arsură au fost identificate două straturi, unul de

[10] Îi mulțumesc colegei dr. Anca-Alexandra Timofan (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia) pentru informațiile oferite.

pământ negru amestecat cu multă cenușă având grosimea de 35 cm, iar sub acesta s-a obsevat un nivel de cenușă cu grosimea de 10 cm (**Pl. VIII/1-4**).

Complexul funerar a fost amenajat într-un nivel de pământ brun închis, având consistență lutoasă în care se observă pigment de mortar, cărămidă și cărbune (**Pl. V/1-3; Pl. VI/1-2**). Pe latura de sud a complexului, în primul nivel de umplutură, la 5 cm față de nivelul de conturare, a fost găsit un vas ceramic de tip oală căzut pe o parte, orientat cu gura la vest și baza la est. Datorită greutății solului, acesta s-a spart în partea superioară. După îndepărtarea bucăților sparte, s-a constatat că în interior a fost depozitată o cantitate considerabilă de cărbune în componența căreia au fost identificate obiecte din fier fragmentare afectate de foc și fragmente osteologice (**Pl.VI/3-4**).

5. Descrierea urnei

5.1 Formă și dimensiuni

Vasul s-a păstrat în totalitate. Are un corp simetric și formă ovoidal-alungită, chiar zveltă. Diametrul maxim se află mai sus de jumătatea înălțimii. Baza este dreaptă. La exterior, în zona de joncțiune a bazei cu peretele, suprafața este continuă, iar pe interior se arcuiește cu o pantă lină. Gâtul este arcuit și scurt. Gura este evazată, având o valoare metrică mai mică decât diametrul maxim al corpului, diferență care este vizibilă. Buza este curbată spre exterior, iar muchia este rotunjită. Din punct de vedere metric înălțimea este de 25 cm, gura este de 14 cm, gâtul este de 9 cm, diametrul maxim este de 20 cm, iar baza este de 11 cm (**Pl. IX/1b**).

5.2 Pastă. Modelare

Oala este modelată cu roata de turație medie și este făcută dintr-o pastă *semifină.* Aceasta a fost degresată cu microprundiș, respectiv cu nisip cu bobul mic sau mare.

5.3 Ardere. Culoare

Oala a fost arsă într-un mediu *oxidant incomplet*. În urma procesului de ardere, aceasta prezintă o colorare neuniformă: nuanțele de cărămiziu și portocaliu din jumătatea inferioară se împletesc cu tonuri de brun-cenușiu și negricios în partea superioară, în special pe umăr, gât și gură. Oalele arse în mediu reducător au, de regulă, o culoare brun-cenușiu-negricioasă, cu pete negre și miez de aceeași nuanță închisă.

5.4 Ornamentație

Vasul este decorat pe aproximativ trei sferturi din suprafața corpului. Imediat sub gât se află o bandă alcătuită din linii ondulate incizate, urmată de un

registru lat de incizii verticale înguste, care acoperă corpul vasului până sub pântec (**Pl. IX/1a**).

5.5 Conținutul urnei

La cercetarea complexului funerar s-a constatat că interiorul oalei a fost umplut cu resturi cremate constând din multă cenușă și bucăți de cărbune și câteva fragmente de oase (**Pl. VII/1-3**).

5.6 Inventarul funerar

În umplutura de resturi incinerate a fost identificat un obiect din fier, cu dimensiunile de 3 × 1 × 0,5 cm. Acesta pare să fi fost afectat de focul care a mistuit trupul defunctului pe rugul funerar. Este posibil ca obiectul să fi aparținut unui cuțit sau unei scoabe. Alături de acesta au fost recuperate și fragmente mici de oase incinerate (**Pl. IX/2**).

6. Analiză antropologică

Analiza resturilor osteologice a fost realizată conform metodologiei standard pentru studiul materialului osteologic cinerar, urmărindu-se identificarea din perspectivă anatomică a fragmentelor, evaluarea gradului de fragmentare, analiza spectrului cromatic ca posibil indicator al temperaturii de ardere, identificarea prezenței și tipului fracturilor termale, evaluarea modificărilor tafonomice, precum și estimarea sexului, a vârstei la momentul decesului, a eventualelor indicii privind starea de sănătate și a trăsăturilor cu caracter epigenetic[11].

Materialul osteologic este redus atât cantitativ, cât și dimensional, fiind reprezentat de șase grame de resturi calcinate. Dintre acestea, a putut fi identificat un fragment de calotă craniană, cu dimensiunea maximă de 15,85 mm. Alte cinci fragmente, cu dimensiuni cuprinse între patru și zece mm nu au putut fi atribuite anatomic. Fragmentul de calotă craniană a fost recuperat din sedimentul aflat în interiorul urnei, în timp ce resturile nedeterminate provin din aglomerarea de cenușă situată în partea centrală a gropii (**Pl. IX/3**).

Resturile osoase recuperate prezintă o colorație predominant albă și albastru-cenușie, caracteristică unei temperaturi de ardere care a depășit, cel mai probabil, 700°C[12], asociere care însă trebuie tratată cu prudență, deoarece culoarea este un indicator direct influențat de durata expunerii la foc, disponibiliatea oxigenului și caracteristicile mediului de ardere[13]. Pe suprafața fragmentelor sunt vizibile fracturi termale longitudinale și transversale, iar unul

[11] McKinley 2017; Jaskulska 2020.
[12] Wahl 1981, p. 271-279.
[13] Galloway *et alii* 2024, p. 3, 16-19, table 1.

dintre fragmente prezintă o deformare prin torsiune, modificări caracteristice expunerii osului proaspăt, încă bogat în colagen, la temperaturi ridicate în timpul procesului de ardere[14].

În cazul de față, cantitatea redusă și reprezentarea limitată a materialului osteologic, coroborate cu dimensiunile mici ale fragmentelor, nu permit determinarea sexului și nici estimarea vârstei la momentul decesului.

Studiile efectuate asupra cremațiilor moderne au arătat că masa resturilor osoase recuperate după incinerarea unui adult variază, în general, între 1000 și 2400 g, cu o medie de aproximativ 1650 g[15]. În context arheologic, cantitatea și reprezentarea materialului osteologic depus în mormânt sunt influențate în principal de practicile funerare asociate gestionării resturilor cinerare după incinerare, incluzând selecția, colectarea și depunerea acestora. Prin urmare, depunerile cinerare reprezintă, de regulă, doar o parte din scheletul incinerat și nu reflectă totalitatea acestuia[16]. De asemenea, procesele tafonomice pot contribui la diminuarea cantității și reprezentativității materialului osteologic recuperat[17].

În general, fragmentele cinerare prezintă o stabilitate chimică ridicată, datorată eliminării aproape complete a materiei organice și recristalizării bioapatitei în timpul incinerării, ceea ce le conferă o rezistență sporită la degradarea postdepozițională, chiar și în soluri foarte acide[18]. În schimb, aceleași transformări structurale determină o fragilitate mecanică crescută, făcând resturile osteologice incinerate mai susceptibile la fragmentare în urma manipulării și a acțiunii factorilor mecanici ulteriori depunerii[19].

În contextul analizat, caracterul redus al ansamblului osteologic nu poate fi atribuit cu certitudine unui singur factor, fiind cel mai probabil, rezultatul acțiunii conjugate a practicilor funerare, care au influențat selecția și depunerea resturilor cinerare, și al proceselor tafonomice postdepozițional[20].

7. Tipologia și cronologia

Mormântul descoperit în cadrul cercetărilor preventive din complexul de epocă romană *Domus II* se înscrie în categoria descoperirilor izolate. Pentru zona în care a fost descoperit mormântul nu putem vorbi de o necropolă. În aria cercetată nu au fost identificate alte complexe funerare. Fiind într-o arie cu

[14] Buikstra, Swegle 1989, p. 247-256.
[15] McKinley 2000a, p. 269.
[16] McKinley 1997, p. 139; McKinley 2000a, p. 269.
[17] Mays 1998, p. 209; McKinley 2000b, p. 42.
[18] Mays 1998, p. 209.
[19] Stiner *et alii* 1995, p. 229-230, table 5; Kalsbeek, Richter 2006, p. 123; Pankowská *et alii* 2014, p. 223-224, 230.
[20] Îi mulțumesc colegei dr. Ana Fetcu (Archtech SRL) pentru analiza osteoarheologică a resturilor cremate.

ruinele unor construcții romane, este puțin probabil ca acest complex funerar să fie componenta unei necropole. În arealul de la Alba Iulia au fost descoperite încă două morminte de incinerație în urnă, unul la *Stația de Salvare* fiind menționat M.256[21], și în zona sitului Micești – *Cigașe*, un mormânt cu amenajare de tip cistă[22]. Din punct de vedere cronologic mormintele de la *Stația de Salvare* sunt datate pe baza analogiilor în prima jumătate a sec. VIII[23], iar descoperirea din Micești – *Cigașe* este încadrată cronologic în secolele VIII-X[24]. În arealul din proximitatea zonelor menționate anterior din zona Albei Iulia pot fi menționate descoperiri ale unor morminte de incinerație de la Ghirbom – *Gruiul Fierului* (jud. Alba), unde urna din M.1[25] este asemănătoare ca formă și dimensiuni cu cea discutată. Necropola per ansamblu este datată în secolele VII-IX[26], fâcându-se o paralelă cu descoperirile de la Mediaș menționate de către K. Horedt[27]. Pe lângă cele menționate mai sus, putem aminti și necropola de la Berghin – *În Peri* cercetată exahautiv la sfârșitul anilor 1970[28] și începutul anilor 1990.

Pentru spațiul din centrul Transilvaniei, analogii relevante pot fi identificate în cazul urnei descoperite în mormântul 18A de la Boarta, datată într-un interval cronologic mai larg, cuprins între începutul secolului al VIII-lea și secolul al X-lea[29]. Printre descoperirile din cimitirul biritual de la Bratei poate fi menționată urna din mormântul de incinerație M.205[30]. Oala este încadrată în tipul I, varianta 1, iar datarea cimitirului este stabilită între sfârșitul secolului VII și secolul VIII[31]. Pentru o mai bună încadrare tipologică, putem menționa că, potrivit clasificării propuse de C. Cosma, această formă de oală se înscrie în tipul 3[32] și în subtipul morfologic 2.a.2.1.B.9[33], fiind descoperită la Ocna Sibiului[34], datarea fiind încadrată în sec. VIII-IX[35].

Pentru descoperirile din zona Dunării, în special din Dobrogea și nordul Bulgariei, din punct de vedere tipologic, vasul ceramic utilizat ca urnă funerară se încadrează în tipul B VI/2, conform clasificărilor propuse de U. Fiedler. Este

[21] Blăjan, Botezatu 2000, p. 458-459, fig. 4.
[22] Bălan, Ota 2012, p. 55, Pl. XIV/11.
[23] Blăjan, Botezatu 2000, p. 468.
[24] Bălan, Ota 2012, p. 55.
[25] Anghel 1997, p. 264, Fig. 5/2.
[26] Aldea *et alii* 1980, p. 174.
[27] Horedt 1965, p. 13; Anghel 1997, p. 270.
[28] Aldea *et alii* 1980, p. 152-153.
[29] Dumitrașcu, Togan 1974, p. 99, 105, Pl. II/5.
[30] Zaharia 1977, p. 35, Fig. 27/7; Fig. 15/6.
[31] Zaharia 1977, p. 66, 91, 95, 98.
[32] Cosma 2011, p. 65, tab. 41.
[33] Cosma 2011, p. 71-72, tab. 44a.
[34] Protase 2005, p. 9, Pl. XVI/38.
[35] Cosma 2011, p. 72, tab. 44a.

vorba despre un exemplar de dimensiuni mari sau foarte mari[36], cu decor de tip VI/4 constând din benzi ondulate dispuse paralel, una dintre acestea fiind executată prin incizie plană[37], iar buza se încadrează în tipul I, având muchia prelungită și ascuțită[38]. Această formă este corespunzătore mijlocului secolului al VIII-lea, și se remarcă o utilizare extinsă a tipurilor ceramice B VI/2, caracteristice necropolelor din Dobrogea și nordul Bulgariei. Această perioadă marchează și începutul răspândirii formelor ceramice zvelte, cu gât alungit și corp ovoidal, elemente tipice pentru evoluția stilistică a vaselor funerare. Analogii pot fi găsite în zona Dunării în necropolele de la Castelu și Dolni Lukovit-1[39].

8. Discuții

Mormântul descoperit la Alba Iulia, pe strada Nicolae Titulescu nr. 20, se datează în ultimul sfert al mileniului I p.Chr. Groapa sepulcrală a fost săpată într-un strat arheologic ce conținea resturi ale acoperișului unei clădiri romane aflate, la momentul depunerii urnei, în stare de ruină.

Groapa prezenta urme clare de ardere intensă, marginile și baza fiind colorate roșiatic-portocaliu, iar solul transformat într-o crustă compactă. Este foarte probabil ca incinerarea defunctului să fi avut loc chiar în această groapă, corpul fiind consumat aproape complet de foc. După răcire, resturile au fost strânse și depuse în vasul funerar, amplasat ulterior la marginea gropii.

Diferența de nivel de câteva zeci de centimetri dintre ruinele romane și mormânt sugerează că acestea erau încă vizibile la momentul înhumării, putând oferi un reper pentru alegerea locului.

În lipsa altor descoperiri similare din secolele VIII-IX în zonă, nu se poate stabili dacă mormântul făcea parte dintr-o necropolă sau reprezintă un caz izolat. Modul de amenajare, arderea intensă a gropii și poziționarea sa indică totuși un caz particular, posibil cu o semnificație rituală specială.

Inventarul funerar este redus, constând doar dintr-un fragment de obiect din fier, a cărui funcționalitate rămâne necunoscută. Aceasta nu oferă informații clare privind semnificația spirituală a depunerii, însă arderea puternică a gropii poate fi interpretată ca un act de purificare.

Defunctul aparținea, cel mai probabil, unei comunități care a respectat ritul și ritualul propriu. Din punct de vedere etnic, datele nu permit formularea unei concluzii, însă ritul incinerației este de obicei asociat populației slave stabilite în zonă, care a coexistat cu elemente ale populației locale post-romane.

---

[36] Fiedler 1992, p. 133, Abb. 23.
[37] Fiedler 1992, p. 150, Abb. 34.
[38] Fiedler 1992, p. 148. Abb. 32.
[39] Fiedler 1992, p. 241.

Mormintele de incinerație cunoscute la Alba Iulia (Stația de Salvare, Micești – *Cigașe*, Alba Iulia – *Domus II*) sunt localizate în afara castrului roman. Lipsa unor descoperiri similare în interiorul fortificației romane poate fi explicată fie prin gradul redus al cercetărilor, fie prin absența unor astfel de complexe. Se poate presupune că aceste comunități, active în secolele VIII-IX, au preferat zonele extramurale, probabil deja abandonate sau neutilizate de populația autohtonă.

9. Concluzii

Mormântul de incinerație descoperit la Alba Iulia – strada Nicolae Titulescu, nr. 20, reprezintă o descoperire izolată, databilă în a doua jumătate a secolului al VIII-lea – începutul secolului al IX-lea. Groapa sepulcrală a fost amenajată într-un strat ce conținea dărâmătura unei clădiri romane aflate în ruină la momentul depunerii, indicând utilizarea unui spațiu abandonat.

Caracteristicile stratigrafice ale complexului (marginile și baza puternic arse, prezența crustelor compacte, acumulările de cenușă și cărbune) indică o ardere intensă, cel mai probabil incinerarea defunctului fiind realizată direct în groapă. După finalizarea procesului de ardere, resturile cinerare au fost depuse într-o urnă ceramică, amplasată la marginea gropii.

Urna funerară se încadrează tipologic în formele ceramice specifice secolelor VIII–IX, având analogii în Transilvania centrală și în aria dunăreană (Dobrogea și nordul Bulgariei). Forma, dimensiunile și decorul incizat susțin încadrarea cronologică propusă.

Analiza antropologică confirmă arderea la temperaturi ridicate (peste 700°C) și caracterul intenționat al incinerării. Cantitatea redusă de resturi osoase nu permite determinarea sexului sau a vârstei defunctului, însă starea de conservare indică un context funerar stabil.

În lipsa altor complexe funerare în aria cercetată, mormântul nu poate fi atribuit unei necropole, fiind interpretat ca o depunere izolată. Ritul incinerației este compatibil cu practicile funerare atribuite comunităților slave din secolele VIII-IX, fără a permite însă o atribuire etnică certă.

Descoperirea de la Alba Iulia – strada Nicolae Titulescu, nr. 20, completează repertoriul redus al mormintelor de incinerație cunoscute la Alba Iulia și contribuie la conturarea unei imagini mai nuanțate asupra ocupării și reutilizării spațiului extramural al fortificației militare romane. În acest sens, mormântul reflectă nu doar un gest funerar individual, ci și dinamica culturală și simbolică a comunităților care au interacționat cu ruinele antice într-un peisaj aflat în continuă transformare.

A CREMATION BURIAL DATING TO THE 8th–9th CENTURIES DISCOVERED AT ALBA IULIA

ABSTRACT

The cremation grave from Alba Iulia – *Domus II* represents an isolated discovery of particular importance for understanding funerary practices in central Transylvania during the second half of the 8th century and the beginning of the 9th century. The arrangement of the sepulchral pit within a layer of Roman rubble indicates the deliberate use of a space already in ruins, probably still visible and recognizable in the landscape, suggesting a symbolic relationship between post-Roman communities and ancient remains.

The stratigraphic characteristics of the complex—strongly burnt margins and base, compact crusts formed as a result of exposure to high temperatures, as well as substantial accumulations of ash and charcoal—support the hypothesis that the deceased was cremated *in situ*, within the funerary pit. The subsequent selection and deposition of the cremated remains in a ceramic urn placed at the edge of the pit reflect the observance of a well-defined ritual, despite the extremely modest funerary inventory.

The funerary urn, through its slender shape, incised decoration, and technological features, fits typologically within ceramic series specific to the 8th–9th centuries, with close analogies in central Transylvania and the Danubian area, especially in Dobruja and northern Bulgaria. These parallels indicate the integration of the find into a broad cultural horizon characterized by the widespread use of elongated ovoid vessels, frequently employed in cremation funerary contexts.

The anthropological analysis, although limited by the small quantity of skeletal remains, confirms burning at high temperatures, exceeding 700°C, and supports the intentional and ritual character of the cremation. The absence of indicators regarding sex or age at death does not diminish the interpretative value of the discovery, as its archaeological context and funeray characteristics contribute valuable evidence for understanding mortuary practices and social dimensions of burial practices of this cultural horizon.

In the absence of other similar burials in the immediate vicinity, the complex cannot be securely assigned to a necropolis, but rather represents a singular funerary act, possibly with a particular significance within the respective community. The association of the cremation rite with Slavic populations of the 8th–9th centuries remains plausible; however, the archaeological data do not allow for a firm ethnic attribution.

The discovery at Domus II complements the limited corpus of cremation burials known from Alba Iulia and contributes to a more nuanced understanding of the occupation and reuse of extramural spaces of the former Roman center during the early post-Roman period. In this sense, the burial reflects not only an individual funerary act but also the cultural and symbolic dynamics of communities that interacted with ancient ruins within a continuously transforming landscape.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

Plate I. 1. Geographical location of the archaeological investigation; 2. Geographical location of discoveries located in the vicinity of Alba Iulia–Domus II.
Plate II. 1. Planimetric location of the burial; 2. Aerial image of the investigated area.
Plate III. Archaeological drawing of the burial – plan and profile (drawn by Andrei Buta).
Plate IV. 1–2. General views from the stage of outlining the burial; 3. Detail of the outlining.
Plate V. 1–3. General views during the excavation.
Plate VI. 1–2. General views during the excavation; 3–4. Details from the excavation of the pit and the urn.
Plate VII. 1–3. Details from the stage of excavating the burial and the urn.
Plate VIII. 1–2. Phase of emptying the burial; 3–4. Sectioning of the burial.
Plate IX. 1a–1b. The urn (drawing and photograph); 2. Fragmentary iron object; 3. The preserved cremated human remains.

Bibliografie:

Aldea *et alii* 1980 – I. A. Aldea, E. Stoicovici, M. Blăjan, „Cercetări arheologice în cimitirul prefeudal de la Ghirbom (com. Berghin, jud. Alba)", *Apulum*, XVIII, 1980, p. 152-177.

Anghel 1997 – Gh. Anghel, „Necropola birituală de la Ghirbom (Gruiul Fierului), județul Alba", *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 255-271.

Bălan, Ota 2012 – G. Bălan, R. Ota, „Situl arheologic de la Micești-Cigaș (mun. Alba Iulia, jud. Alba)", *Apulum*, XLIX/1, 2012, p. 41-63.

Blăjan, Botezatu 2000 – M. Blăjan; D. Botezatu, „Studiul arheologic și antropologic al mormintelor de incinerație prefeudale (secolul VIII) de la Alba Iulia – „Stația de salvare", *Apulum*, 37/1, 2000, p. 453-470.

Buikstra, Swegle 1989 – J. E. Buikstra, M. Swegle, „Bone Modification Due to Burning: Experimental Evidence", în: R. Bonnichsen, M. H. Sorg (eds.), *Bone Modification*, Orono, University of Maine, 1989, p. 247-258.

Cosma 2011 – C. Cosma, *Funerary Pottery in Transylvania of the 7th–10th Centuries*, Cluj-Napoca, 2011.

Dumitrașcu, Togan 1974 – S. Dumitrașcu, G. Togan, „Cimitirul de la Boarta – „Pârâul Zăpozii–Șoivan", *Studii și comunicări. Muzeul Brukenthal*, 18, 1974, p. 93-108.

Fiedler 1992 – U. Fiedler, *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der untern Donau*, Teil 1–2, Bonn, UPA, 1992.

Galloway *et alii* 2024 – A. Galloway, E. Pope, C. Juarez, „Bone Color Changes and Interpretation of the Temperature/Duration of Fire Exposure to Human Remains in the Forensic Context", *WIREs Forensic Science*, 6, 2024, p. 1-19.

Horedt 1965 – K. Horedt, „Un cimitir din sec. IX–X e.n. la Mediaș", *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia*, II, 1965, p. 7-23.

Jaskulska 2020 – E. Jaskulska, *Analysis of Human Cremains*, Warsaw, 2020.
Kalsbeek, Richter 2006 – N. Kalsbeek, J. Richter, „Preservation of Burned Bones: An Investigation of the Effects of Temperature and pH on Hardness", *Studies in Conservation*, 51(2), 2006, p. 123-138.
Macrea 1969 – M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969.
Moga 1985 – V. Moga, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea a XIII-a Gemina*, Cluj-Napoca, 1985.
Ota 2012 – R. Ota, *De la canabele legiunii a XIII-a Gemina la Municipium Septimium Apulense*, Alba Iulia, 2012.
Oltean 2007 – I. A. Oltean, *Dacia: Landscape, Colonization and Romanization*, London, Routledge, 2007.
Pankowská *et alii* 2014 – A. Pankowská, E. Průchová, M. Moník, M. Nováková, „Taphonomy of Cremation Burials: Excavation and Deposition Bias in Bone Preservation", *Fines Transire*, 23, 2014, p. 223-233.
Mays 1998 – S. Mays, *The Archaeology of Human Bones*, London, Routledge, 1998.
McKinley 1997 – J. I. McKinley, „Bronze Age 'Barrows' and Funerary Rites and Rituals of Cremation", *Proceedings of the Prehistoric Society*, 63, 1997, p. 129-145.
McKinley 2000a – J. I. McKinley, „Cremation Burials", în: B. Barber, D. Bowsher (eds.), *The Eastern Cemetery of Roman London: Excavations 1983–1990*, London, 2000, p. 264-277.
McKinley 2000b – J. I. McKinley, „Phoenix Rising: Aspects of Cremation in Roman Britain", în: J. Pearce, M. Millett, M. Struck (eds.), *Burial, Society and Context in the Roman World*, Oxford, Oxbow Books, 2000, p. 38-44.
McKinley 2017 – J. I. McKinley, „Compiling a Skeletal Inventory: Cremated Human Bone", în: P. D. Mitchell, M. Brickley (eds.), *Updated Guidelines to the Standards for Recording Human Remains*, 2017.
Protase 2005 – D. Protase, *Cimitirul slav de la Ocna Sibiului (sec. VIII–IX)*, București–Sibiu, 2005.
Stiner *et alii* 1995 – M. C. Stiner, S. L. Kuhn, S. Weiner, O. Bar-Yosef, „Differential Burning, Recrystallization, and Fragmentation of Archaeological Bone", *Journal of Archaeological Science*, 22, 1995, p. 223-237.
Zaharia 1977 – E. Zaharia, *Populația românească în sec. VII–VIII în Transilvania (Cimitirul nr. 2 de la Bratei)*, București, 1977.
Wahl 1981 – J. Wahl, „Beobachtungen zur Verbrennung menschlicher Leichname: Über die Vergleichbarkeit moderner Krematorien mit prähistorischen Leichenbränden", *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 11, 1981, p. 271-279.

1

2

Planșa I. 1. Poziționarea geografică a cercetării arheologice; 2. Poziționarea geografică a unor descoperiri aflate în proximitatea Alba Iulia-*Domus II*

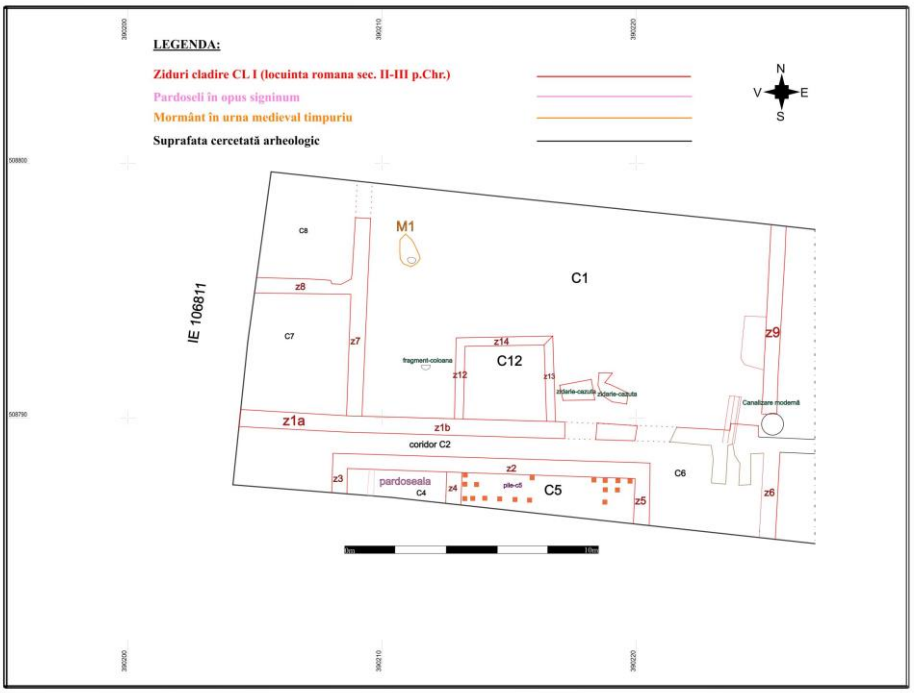

1

2

Planșa II. 1. Poziționarea în plan a mormântului; 2. Imagine aeriană a suprafeței cercetate

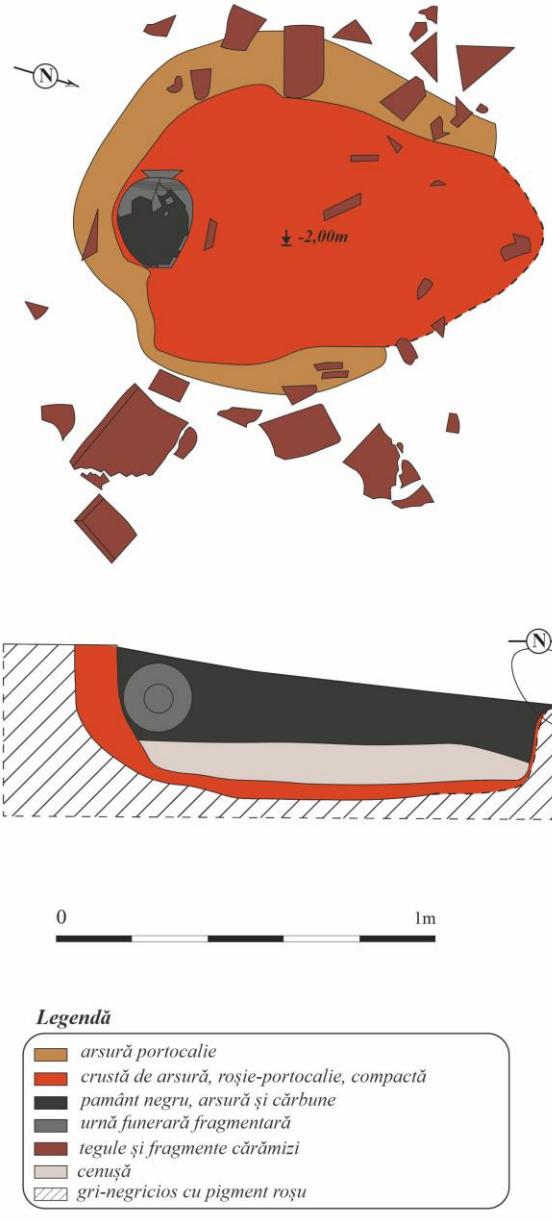

Planșa III Desenul arheologic al mormântului-plan și profil (realizat Andrei Buta)

1

2

3

Planșa IV. 1-2. Aspecte generale din etapa de conturare a mormântului
3. Detaliu de la conturare

1

2

3

Planșa V. 1-3. Aspecte generale din timpul cercetării

Planșa VI. 1-2. Aspecte generale din timpul cercetării; 3-4. Detalii din timpul cercetării a gropii și urnei

1

2

3

Planșa VII. 1-3. Detalii din etapa de cercetare a mormântului și a urnei

3

3 4

Planşa VIII. 1-2. Faza de golire a mormântului; 3-4. Secționarea mormântului

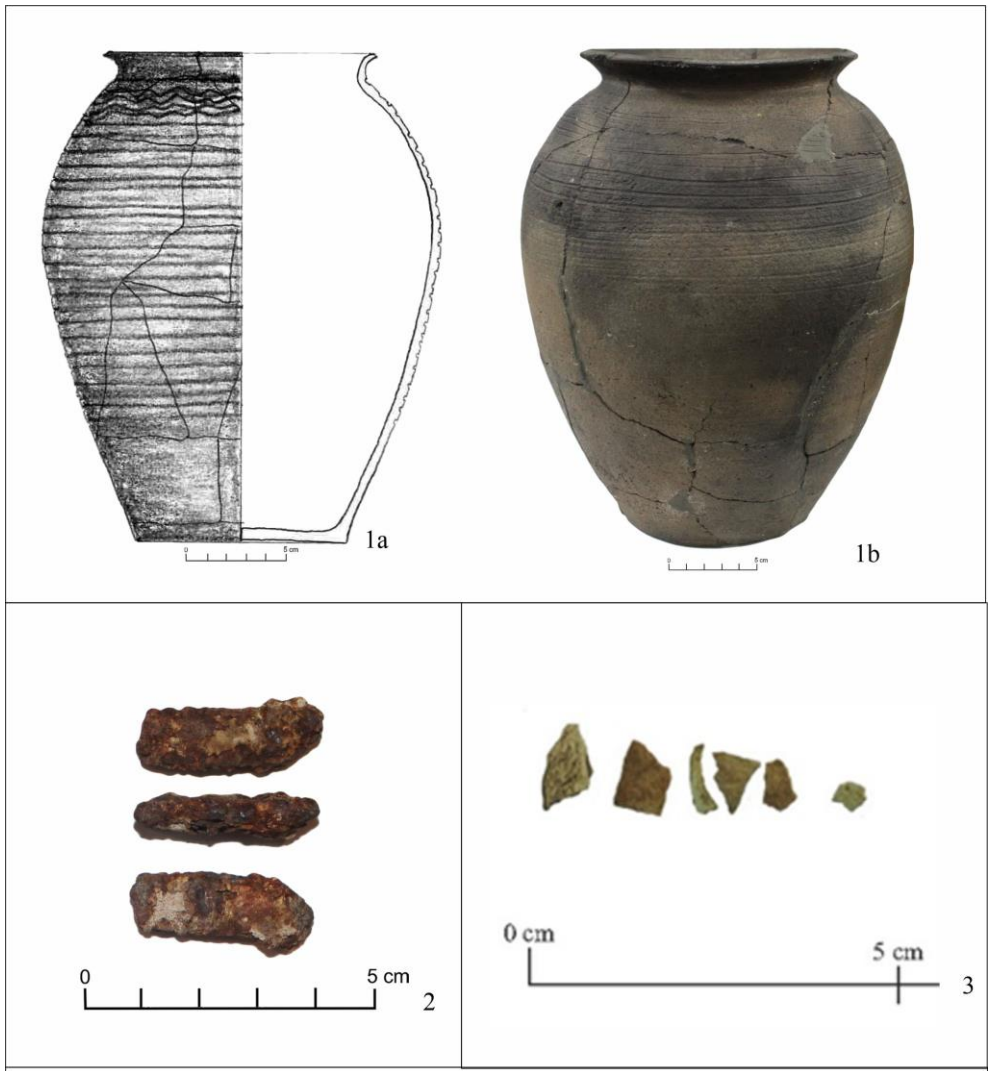

Planșa IX. 1a-1b Urna (desen și foto); 2 Obiect fragmentar din fier ; 3 Material osteoarheologic